

Lidia Mikołajuk

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

Dwa budynki Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: kontrast czy harmonia?

Streszczenie: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego funkcjonuje w dwóch połączonych ze sobą gmachach. Oddana do użytku w 2006 r. nowa część stanowi przedłużenie budynku bibliotecznego wybudowanego w 1960 r. Po jedenastu latach można dokonać podsumowania, jak wizje architektów z początku XXI w. sprawdziły się w codziennej pracy z czytelnikiem i książką. Autorka tekstu opisuje, jak wykorzystywana jest przestrzeń wewnątrz obu budynków oraz jaki jest jej wpływ na organizację zbiorów i oferowane usługi.

Słowa kluczowe: budownictwo biblioteczne, Uniwersytet Łódzki, biblioteki akademickie, rozbudowa i modernizacja budynku biblioteki, projektowanie bibliotek

Budownictwo biblioteczne stało się w XIX w. odrębną gałęzią architektury, której przedmiotem zainteresowania jest specyficzny budynek biblieczny¹. Jest to pojęcie szerokie, obejmujące zarówno nowe inwestycje, jak i adaptacje do celów bibliecznych budynków o innym przeznaczeniu pierwotnym. Na przestrzeni wieków architektura bibliotek ulegała przeobrażeniom, odzwierciedlając styl i poziom rozwoju technicznego epoki oraz będąc wynikiem zmian samego materiału piśmiennego i ewolucji rozumienia funkcji biblioteki². Począwszy od XIX w. podstawą obowiązującego kanonu budownictwa bibliotecznego stała się zasada klasycznego trójpodziału funkcjonalnego przedstawiona w 1816 r. przez włoskiego architekta Leopoldo della Santa w książce *Della costruzione e del regolamento di una pubblica universale biblioteca (O budowie i prowadzeniu uniwersalnej biblioteki publicznej)*. Zakładała ona wydzielenie oddzielnych pomieszczeń na zbiory (magazyn); miejsc dla czytelników (czytelnia, wypożyczalnia), pracowni dla bibliotekarzy. Kolejne zasady dotyczyły niekrzyżowania się dróg książki i czytelnika;

¹ A. Birkenmajer, *Encyklopedia Wiedzy o Książce*, Wrocław 1971, s. 347.

² H. Szczygieł, *Rola bibliotekarza w przygotowaniu i realizacji inwestycji bibliecznej*, „Scripta Comeniana Lesnensia. Miscellanea” 2007, s. 15.

potrójnej dostępności do magazynu (z pracowni, wypożyczalni i czytelnicy); organicznej rozbudowy. Wymienione zasady były realizowane w projekcie budynku Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) oddanego do użytku w 1960 r.

Największa obecnie łódzka biblioteka naukowa rozpoczęła swoją działalność 11 lutego 1945 r. wraz z uruchomieniem Uniwersytetu Łódzkiego (UŁ). W jej historii można wyróżnić trzy okresy, których cezurę wyznaczały przeprowadzki do kolejnych siedzib. Nowa placówka startowała w trudnym powojennym okresie, nie mając zbiorów, lokalu, personelu ani tradycji³. Początkowo funkcjonowała przy al. Kościuszki 10 w pomieszczeniu o powierzchni 40m² wyposażonym jedynie w cztery ławy. Ten niewielki metraż wkrótce został powiększony o przylegające hale fabryczne, które pomimo prymitywnych warunków, zapewniały 800 metrową przestrzeń dla przechowywanych zbiorów⁴. Budynek nie spełniał standardów bibliotecznych ze względu na zniszczone stropy i podłogi oraz brak systemu ciepłowniczego i kanalizacyjno-wodociągowego⁵, a mimo to przez 15 lat pełnił funkcję tzw. magazynu zbiorów zabezpieczonych. W lipcu 1945 r. biblioteka otrzymała trzy sale sublokatorskie w budynku przy ul. Narutowicza 59a należącym do Gimnazjum żeńskiego, zaś w 1948 r. po likwidacji tej szkoły do dyspozycji BUŁ było całe pierwsze i trzecie piętro gmachu. Niestety parter i drugie piętro zajmowały inne instytucje: Wojewódzka Przychodnia Przeciwalkoholowa oraz Studium Nauczycielskie⁶. Biblioteka systematycznie powiększała swoje zasoby: w maju 1945 r. składało się na nie około 70 tysięcy tomów a już w październiku następnego roku rejestrowano około 300 tysięcy wolumenów⁷. Książki były przejmowane poprzez zabezpieczanie porzucanych księgozbiorów z lokali publicznych i mieszkań prywatnych zarówno z Łodzi i okolic, jak również z Ziemi Odzyskanych⁸. Kolejnym źródłem nabytków były dary pochodzące od osób prywatnych oraz instytucji, jak np. Związek Patriotów Polskich. Ogromne znaczenie miało przyznanie Bibliotece UŁ prawa do otrzymywania egzemplarza obowiązkowego, stanowiącego stałe źródło wpływu⁹. Wraz z rozwojem zasobów następowała zmiana struktury organizacyjnej Biblioteki. W 1947 r. wyodrębniono Działy Nabytków, Katalogowania i Czytelnictwa, w 1948 r. powstał Dział Czasopism, a rok później

³ H. Więckowska, *Biblioteka Główna UŁ, w: Uniwersytet Łódzki 1945–1970*, pod red. A. Kłoskowskiej, Łódź 1970, s. 165.

⁴ Z. Dylik, *Założenia budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny” R. 22, 1954, z. 3, s. 233.

⁵ H. Więckowska, *Biblioteka Uniwersytecka, w: Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950)*, pod red. B. Baranowskiego, K. Dudy-Dziewierz, Łódź 1952, s. 113.

⁶ H. Więckowska, *Biblioteka Główna UŁ*, s. 165–166.

⁷ B. Baranowski, K. Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985, s. 212.

⁸ M. Raczyński, *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–1980, w: Od przeszłości do teraźniejszości. Biblioteka Uniwersytetu łódzkiego 1945–2015*, pod red. M. Wrocławskiej, I. Kujawskiej, I. Łabiszewskiej, Łódź 2015, s. 21.

⁹ B. Baranowski, K. Baranowski, op. cit., s. 212.

Dział Informacji Bibliograficznej¹⁰. Zwiększała się liczba pracowników bibliotecznych, od trzech zatrudnionych w marcu 1945 r. do 30 etatów w lipcu 1947 r.¹¹. Baza lokalowa nie gwarantowała więc odpowiedniego funkcjonowania instytucji. Opracowane i udostępniane czytelnikom książki przechowywano w magazynie oddalonym o 2 km, zaś czytelnie (główna i czasopism) udostępniały stanowiska dla zaledwie 68 osób. Trudne warunki lokalowe były przyczyną niskiej frekwencji czytelniczej. W pierwszych latach istnienia BUŁ pracownicy naukowcy i studenci korzystali z jej księgozbioru tylko sporadycznie.

Pod koniec lat 40. XX w. postulowano budowę nowego gmachu przystosowanego do celów bibliotecznych i z taką inicjatywą wystąpił do Ministerstwa Oświaty ówczesny rektor Uniwersytetu Łódzkiego profesor Tadeusz Kotarbiński¹². Na realizację tych postulatów trzeba było jednak czekać kilkanaście lat. Władze uczelni, widząc w trudnej sytuacji lokalowej biblioteki zagrożenie dla działalności naukowo-badawczej, kwestię budowy dla niej nowego gmachu postawiły w pierwszym rzędzie zamierzeń inwestycyjnych. W marcu 1948 r. dyrektor Biblioteki Adam Łysakowski zgłosił Sekcji Budowlanej Komitetu Budowy Uniwersytetu Łódzkiego pierwszy wniosek w tej sprawie. Określono w nim wielkość parceli (100 000 m²), kubaturę (35 000 m³) i powierzchnię budynku (2 000 m²) oraz pojemność magazynów (ok. 1 milion woluminów)¹³. Opracowanie szczegółowego programu przyszłego gmachu biblioteki powierzono Zygmuntowi Dylikowi pełniącemu obowiązki jej kierownika. W 1950 r. powołano na Uniwersytecie Senacką Komisję Budowy Dzielnicy Uniwersyteckiej, a w jej ramach miał również powstać projekt budowy nowego gmachu Biblioteki. Zlecenie to otrzymało Biuro Projektów „Miastoprojekt Północ Wschód” oddział w Łodzi, które wyznaczyło do tego zadania architektów Eugeniusza Budlewskiego i Edwarda Orlika.

W drugiej połowie XX w. kształtowały się nowe trendy w budownictwie bibliotecznym. Następową ewolucją od biblioteki-magazynu do biblioteki koncentrującej się na potrzebach czytelników i zapewniającej dla nich więcej przestrzeni. Ze względu na przyspieszony przyrost produkcji wydawniczej należało w maksymalny sposób wykorzystać pojemność budynków bibliotecznych. Ograniczano więc powierzchnie reprezentacyjnych klatek schodowych, holi i korytarzy na rzecz pomieszczeń czytelniczych oraz magazynowych. Głównym założeniem funkcjonowania instytucji stała się sprawna obsługa powiększającej się grupy użytkowników poprzez szybkie zapewnienie im dostępu do zbiorów. Usprawnienie pracy biblioteki mogło nastąpić w budynku zapewniającym dobre połączenie magazynu z czytelniami i wypożyczalnią, co skracало drogę książki do czytelnika. Funkcjonalność gmachu stała się najważniejszym czynnikiem rozważanym

¹⁰ H. Więckowska, *Biblioteka Główna UŁ*, s. 166.

¹¹ *Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok akademicki 1945/46 i 1946/47*, Łódź 1948, s. 5.

¹² B. Baranowski, K. Baranowski, op. cit., s. 213.

¹³ Z. Dylík, *Założenia budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny” R. 22, 1954, z. 3, s. 233–234.

na etapie projektowania. Przygotowanie udanej koncepcji architektonicznej możliwe jest wyłącznie przy współpracy bibliotekarzy i architektów. Na proces przygotowania inwestycji składają się program użytkowy oraz właściwy projekt. Przy tworzeniu tego pierwszego aktywnie uczestniczą bibliotekarze znający charakter pracy instytucji oraz różnorodność procesów bibliotecznych. Ostateczny kształt szczegółowego projektu konstrukcyjnego jest efektem pracy architektów po konsultacji z bibliotekarzami.

W opracowaniu programu budowy Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego korzystano z dotychczasowych doświadczeń budownictwa bibliotecznego oraz starano się dostosować gmach do nowych zadań bibliotek uniwersyteckich jako ogólnych bibliotek naukowych¹⁴. Ze względu na charakter miasta pozbawionego do tej pory szkół wyższych i instytutów naukowych, łódzka biblioteka nie mogła ograniczać się wyłącznie do środowiska akademickiego, ale od razu zyskała status jednostki publicznej. Te specyficzne warunki miały swoje konsekwencje w przygotowanym programie budowy gmachu bibliotecznego, w którym dominującą cechą stało się uprzywilejowanie pomieszczeń czytelniczych. Przewidziano dla nich 28% ogólnej powierzchni, 49% przeznaczono na magazyny, 11% na pracownie i biura, 12% na inne pomieszczenia (gospodarcze, socjalne i mieszkania obsługi gmachu).

Przy ustalaniu planowanej liczby miejsc w czytelniach porównano inne biblioteki uniwersyteckie oraz uwzględniano potrzeby Łodzi, biorąc pod uwagę stosunek liczby ludności i młodzieży szkolnej w Łodzi i województwie do analogicznej liczby w całym kraju. Ustalając pojemność magazynów uwzględniono posiadany już księgozbiór oraz jego perspektywiczny rozwój według przeciętnego przyrostu zasobu w ciągu 20–30 lat. Starano się zabezpieczyć pewne rezerwy, co uczyniłoby wykorzystanie nowego budynku bardziej ekonomicznym. W projekcie zagwarantowano więc możliwość rozbudowy wszystkich podstawowych elementów: magazynu, czytelni oraz pracowni, przygotowując ściany zewnętrzne przystosowane do ewentualnej rozbudowy. Budynek złożony jest z dwóch ustawionych prostopadłe do siebie brył: frontowej przeznaczonej na czytelnię oraz tylnej magazynowej. Na frontowy budynek składa pięć elementów: środkowy ciąg komunikacyjny z głównym wejściem, klatką schodową i windami; znajdujące się po bokach dwie czytelnie; pomieszczenia krańcowe przeznaczone na zbiory specjalne oraz pracownie biblioteczne i pokoje administracji. Idea podziału czytelni na dwie czytelnie ogólne była w czasach tworzenia projektu myślą nowatorską w budownictwie bibliotecznym i miała swoje konsekwencje w układzie i powiązaniach funkcjonalnych gmachu BUŁ. Monumentalny budynek frontowy o długości ponad 100 m składa się z czterech kondygnacji i z jedenasto-kondygnacyjnym magazynem tworzą w rzucie kształt litery T. Zakładana w projekcie rozbudowa miała nastąpić poprzez dobudowanie magazynu rów-

¹⁴ Ibidem, s. 237.

noległego do budynku frontowego oraz dwu skrzydeł bocznych na prześwitach¹⁵. Wzdłuż ulicy Narutowicza dobudowano parterowy budynek z podziemiem, prostopadły do części frontowej.

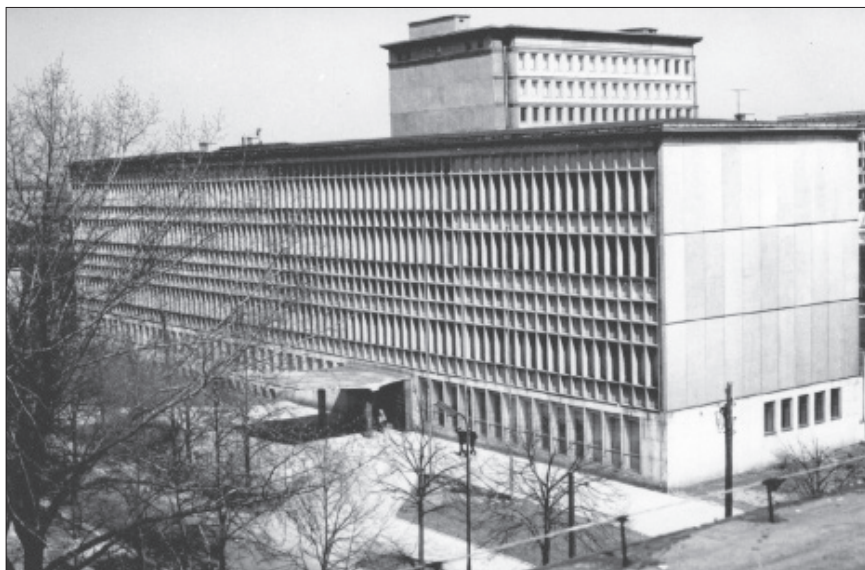
Ulokowane asymetrycznie w części południowej wejście do frontowego budynku prowadziło do małego przedsionka, a następnie do sali odpowiadającej rozmiarami znajdującej się powyżej czytelnicy. Obok usytuowano szatnię i miejsce dla portiera. Ciąg komunikacyjny prowadził czytelnika do katalogu kartkowego, holu i klatki schodowej wiodącej do wypożyczalni na pierwszym piętrze, a następnie do dwóch czytelnicy na drugim piętrze. Po prawej stronie od wejścia znajdowały się sale wystawiennicza oraz wykładowa. Część wschodnia parteru przeznaczona była na pomieszczenia dla Oddziału Informacji Biblioteczno-Bibliograficznej, zaś pracownie opracowania alfabetycznego i rzeczowego mieściły się w sąsiednim budynku magazynowym. Po stronie północnej znajdowały się od zachodu – pokoje administracji oraz od wschodu – agendy oddziału nabytków¹⁶. Umieszczenie tych drugich bliżej części magazynowej miało z założenia skrócić drogę książki od momentu dostarczenia jej do biblioteki, przez opracowanie i przesłanie do magazynu.

Piętro pierwsze przeznaczone zostało na wypożyczalnię połączoną z magazynem. Pozostałą powierzchnię tej kondygnacji przeznaczono na pomieszczenia dla dyrekcji, czytelnicy bibliologiczną oraz Oddział Zbiorów Specjalnych. Drugie piętro zajęły dwie czytelnicy: od południa czasopism i od północy główna z łączną liczbą 320 miejsc dla czytelnicy. Obie przylegały do pokoi zamówień, za którymi w części stanowiącej połączenie z magazynem ulokowano sortownię. Czytelnicy uzyskali dostęp do wygodnie umeblowanych sal-czytelń, w których umieszczono księgozbiór podręczny liczący ponad 20 tysięcy woluminów. Ze względu na wysokość kondygnacji w czytelnicy wynoszącą 9,6 m nie istnieje trzecie piętro w głównym budynku. W skrajnej części trzeciego poziomu znalazły się zbiory muzyczne z izolowaną akustycznie salą i pracownią naukową. W podziemiach budynku frontowego znalazło się miejsce na bufet, salę wypoczynkową, introligatornię, magazyny podręczne i gospodarcze oraz schron na książki i garaż. Nowy gmach otworzył szerokie możliwości dla modernizowania procesów bibliotecznych, dzięki zapewnieniu przestrzeni do utworzenia takich agend jak: sekcja mikrofilmowania, pracownia konserwatorska oraz introligatorska, czy Dział Informacji Bibliograficznej.

Przy projektowaniu gmachu uczelnianej biblioteki zadbano o wykorzystanie światła dziennego w pomieszczeniach dla czytelnicy. Oświetlenie czytelń zostało obliczone według odpowiednich proporcji głębokości sal i wielkości okien z zastosowaniem środ-

¹⁵ E. Orlik, *Projekt gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny” R. 22, 1954, z. 3, s. 246.

¹⁶ Z. Dylak, *Pierwszy etap realizacji budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny” R. 24, 1956, z. 2, s. 140–141.

Fot.1. Budynek Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w 1960 r. (aut. zdj. J. Baranowski)

Fot. 2. Czytelnia Główna BUŁ (aut. zdj. J. Baranowski)

ków łamiących bezpośrednio promienie słoneczne¹⁷. Pozostałe pracownie biblioteczne mają również zapewnioną dostateczną ilość światła. W podziemnych kondygnacjach magazynowych przeznaczonych na przechowywanie czasopism zastosowano wyłącznie sztuczne oświetlenie. Jest to korzystne dla zapewnienia ochrony papieru, który ulega zniszczeniu pod wpływem działania promieni słonecznych. W bibliotece zastosowano dwa rodzaje sztucznego oświetlenia: jarzeniowe w czytelniach, pracowniach i pomieszczeniach biurowych oraz żarowe w magazynie. Już kilka miesięcy po oddaniu nowego gmachu pracownicy Biblioteki zwracali uwagę na problemy wynikające z zastosowania świetlówek jarzeniowych, które brzęczały i drgały, utrudniając pracę w czytelniach po zapadnięciu zmroku. Szacowano, że czytelnie traciły przez to około 50% swojego potencjału¹⁸.

Urządzenia komunikacyjne w budynku bibliotecznym miały zasadniczy kierunek pionowy: do użytku wewnętrznego zainstalowano dwa dźwigi towarowo-osobowe o nośności 150 kg, dwa dźwigi towarowe o nośności 100 kg oraz elewator książkowy. Trzy z nich umieszczono w części magazynowej w sąsiedztwie tzw. przewiązki łączącej magazyn z budynkiem frontowym, zaś jedną z wind ulokowano w samej przewiązce. Wszystkie dźwigi były oddalone od klatki schodowej i windy dla czytelników; miały tworzyć węzeł komunikacyjny pomiędzy poszczególnymi agendami. W praktyce okazało się jednak, że rozległy gmach zmuszał do pokonywania wielkich przestrzeni poziomych, a brak wind pneumatycznych czy mechanicznych transporterów sprawił, że książki z magazynu do czytelni odbywały drogę na wózkach poruszanych siłą ludzkich mięśni. Dodatkowym utrudnieniem komunikacyjnym stały się również częste awarie wind, które zostały wadliwie zainstalowane i były zbyt małe na potrzeby dużej instytucji.

Na etapie projektu architektonicznego zaplanowano instalację klimatyzacji dla nowego gmachu biblioteki. Miała ona zagwarantować regulowaną temperaturę i wilgotność, czyli właściwe warunki do przechowywania księgozbioru. Efektem tych planów było umieszczenie w czytelniach okien na dużej wysokości i hermetyczne zamknięcie niektórych z nich. W trakcie realizacji projektu odstąpiono od założenia systemu klimatyzacyjnego i w rezultacie oddano do użytku budynek z wadliwie działającą wentylacją.

Budynek Biblioteki oddany do użytku w styczniu 1960 r. był pierwszym w powojennej Polsce obiektem o takim przeznaczeniu i w tamtych latach najnowocześniejszym w kraju. Wznoszono go w czasie dokonujących się zmian funkcji bibliotecznych i postępu technicznego w budownictwie¹⁹. Wieżowy magazyn przeznaczony był na przyjęcie 1 miliona woluminów i szacowano, że zapełni się po 30 latach przy rocznym wpływie 30 tysięcy jednostek. Od początku planowano rozbudowę każdej z podstawowych części

¹⁷ Ibidem, s. 143.

¹⁸ *XV Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960*, Łódź 1961, s. 8.

¹⁹ Z. Dylik, *Pierwszy etap realizacji budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, op. cit., s. 139

biblioteki przez zarezerwowanie terenu i przewidywano miejsce dla kolejnych 2 milionów jednostek w nowych magazynach. Starania o rozbudowę rozpoczęto w latach 1984–1988, kiedy opracowano koncepcję inwestycji, zakładającą powiększenie istniejącego budynku od strony wschodniej. Projekt autorstwa architekta Mirosława Wiśniewskiego nie został jednak zrealizowany z braku środków finansowych²⁰. Kolejne starania o rozbudowę BUŁ podjęto w 1997 r., kiedy władze uczelni zleciły opracowanie nowego projektu. U progu XXI wieku pojawiły się nowe trendy w budownictwie bibliotecznym, a dominującą stała się jedna z dziesięciu zasad dotyczących projektowania i organizowania gmachów bibliotek opracowanych przez Harry'ego Faulknera-Browna – zasada „flexibility”. Zakłada ona elastyczność budynku i możliwość jego przeorganizowania i przystosowania się do zmian przestrzennych i organizacyjnych w sposób odpowiadający nowym potrzebom i wymaganiom użytkowników²¹.

Podstawowym założeniem rozbudowy Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego była zmiana dotychczasowej organizacji udostępniania, czyli wprowadzenie wolnego dostępu do zbiorów. Twórcy projektu, architekci Andrzej i Iwona Pietkiewiczowie, musieli sprostać trudnym wyzwaniom. Nowa siedziba przy ul. Matejki 32/38 stanowi naturalne przedłużenie budynku powstałego w 1960 r. Rozbudowa dawnej Biblioteki od strony wschodniej wymagała zachowania identycznej wysokości kondygnacji, aby zapewnić ciągłe komunikacyjne między obiema częściami²². Ścisłe trzymanie się zasady równych poziomów podłóg stanowiło niezbędny warunek sprawnego funkcjonowania instytucji, przenoszenia oraz rozszerzenia jej funkcji ze starego do nowego gmachu²³. Uroczyste otwarcie nowego budynku dla czytelników nastąpiło 1 października 2006 r. Podstawowe zadanie realizowane przez bibliotekę, jakim jest udostępnianie zbiorów, zostało przeniesione do nowej części gmachu BUŁ. W holu na parterze umieszczono Wypożyczalnię oraz księgozbiór dydaktyczny, do którego czytelnicy mają bezpośredni dostęp. W sąsiedztwie znajduje się punkt informacyjny – Informatorium i stanowiska komputerowe, przy których można skorzystać z katalogu OPAC, multiwyszukiwarki oraz zasobów elektronicznych. Pozwala to użytkownikom szybko uzyskać informacje na temat poszukiwanych źródeł i uwalnia od błędzenia po rozległym gmachu. W Informatorium dyżurują bibliotekarze, udzielający fachowej informacji bibliotecznej, bibliograficznej i rzeczowej. Wejście do nowego gmachu zlokalizowane jest poniżej parteru, a znajdujące się tuż za nim schody prowadzą czytelników do szatni, w której zostawiają okrycia wierzchnie i większe bagaże. Na poziomie minus jeden w części niedostępnej dla czy-

²⁰ *XL-XLI Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za lata 1985–1986*, Łódź 1989, s. 33–34.

²¹ D. Konieczna, *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, w: *Nowoczesna biblioteka*, pod red. M. Drzewieckiego, Warszawa 2009, s. 221.

²² L. Mikołajuk, M. Kowalska, *Modernizacja budynków bibliotecznnych*, „Bibliotheca Nostra” 2014, nr 1 (35), s. 105.

²³ J. Andrzejewski, *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005, s. 11.

telników umieszczono skarbiec oraz magazyn zwarty, połączony dźwigiem towarowym z Wypożyczalnią.

Zapewnienie czytelnikom wolnego dostępu do zbiorów wymagało zastosowania nowej technologii udostępniania, kontroli wypożyczeń, ochrony oraz zabezpieczenia przed kradzieżą. W nowym budynku Biblioteki Uniwersyteckiej wprowadzono nowoczesny system technologii radiowej RFID (Radio Frequency Identification) – połączony z komputerowym systemem bibliotecznym. W skład systemu RFID wchodzi: bramki, stacjonarne i przenośne czytniki, urządzenia do samodzielnego wypożyczania (self-check) oraz wrzutnia do samodzielnego zwrotu wypożyczonych książek. Każda publikacja ma umieszczony wewnątrz chip z zakodowaną metryką, w której znajdują się następujące dane: sygnatura KBK, numer inwentarza, nazwisko autora, tytuł książki i rok wydania. System RFID nie tylko chroni książki przed kradzieżą, ale również przyspiesza ich wypożyczanie. Czynność ta, trwająca kilka sekund, sprowadza się do umieszczenia przeznaczonego do wypożyczenia egzemplarza na pulpicie, w którym znajduje się urządzenie odczytujące dane zakodowane w chipie. System RFID ułatwia również przeprowadzanie skontrum. Do sprawdzania liczby i ustawienia książek na półkach służy specjalny czytnik.

Fot. 3. Strefa Wolnego Dostępu BUŁ (aut. zdj. L. Mikołajuk)

Przestrzeń magazynowo czytelnicze znajdują się na poziomach od pierwszego do czwartego, gdzie czytelnicy mają wolny dostęp do półek z księgozbiorem. W planie przewidziano miejsce dla 700 tysięcy woluminów, obecnie w tej formie udostępniono ponad 245 tysięcy jednostek²⁴. Książki ustawione są na regałach dziedzinowo

²⁴ Stan na dzień 31 grudnia 2016 r.

zgodnie z zasadami Klasyfikacji Biblioteki Kongresu Stanów Zjednoczonych. Pierwsze piętro zajmują książki z takich dyscyplin jak: język i literatura, nauka o książce, bibliotekoznawstwo, muzyka oraz sztuki piękne. Drugie piętro przeznaczono na literaturę z dziedzin prawa i nauk politycznych, na trzecim można korzystać z książek ekonomicznych oraz dotyczących marketingu, zarządzania, socjologii i oświaty. Czwarty poziom udostępnia materiały z filozofii, psychologii, medycyny oraz nauk ścisłych. Ułatwieniem w dotarciu do poszukiwanych pozycji jest przejrzysty system informacji graficznej składający się ze schematu rozmieszczenia księgozbioru na piętrze, oznaczeń poszczególnych grup, działów, poddziałów, opisów zawartości regałów i konkretnych półek. Wszystkie regały posiadają oświetlenie uruchomiane przez czujnik ruchu, dzięki któremu świetlówki włączane są tylko w miejscu pracy czytelników. Na każdym piętrze znajduje się stanowisko pracy bibliotekarza dziedzinowego, punkt do wypożyczeń samoobsługowych, stanowiska komputerowe, kserokopiarki i skanery dla użytkowników. Powierzchnia jest zróżnicowana, obok dużej czytelnicy umieszczono sale do pracy zespołowej i celki dla indywidualnych czytelników²⁵. Wnętrza Biblioteki utrzymane zostały w spokojnych tonacjach: szarości, beżu i granacie. Oświetlone są przez świetlówki, umieszczone w suficie. Stanowiska dla czytelników rozmieszczono przy oknach, tak aby wykorzystać naturalne oświetlenie. Dla studentów, którzy w trakcie nauki wolą czuć się swobodnie, przygotowano praktyczne, lekkie pufy. Na wygodnych siedziskach czytelnicy mogą przyjąć dowolną pozycję podczas czytania książek czy korzystania z przenośnych komputerów. Istotne jest także to, że w razie potrzeby łatwo jest przesunąć pufy w miejsce z dostępem do zasilania elektrycznego, aby podłączyć swój laptop.

Strefa Wolnego Dostępu obejmuje również Czytelnię Historyczną znajdującą się w starej części gmachu BUŁ. Rozszerzenie tej strefy na dawny budynek było jednym z czynników przywracających funkcjonowanie XX-wiecznej powierzchni biblioteki. Kolejnym posunięciem mającym na celu większe wykorzystanie starego gmachu było umieszczenie w jego holu wygodnych sof, lamp, małych stolików, dostarczenie czytelnikom bezprzewodowego internetu oraz zainstalowanie samoobsługowych automatów do sprzedaży napojów i przekąsek. Dzięki tym działaniom ta część Biblioteki zyskała nową strefę wypoczynkową, która stała się miejscem spotkań towarzyskich, ale często także nowym punktem pracy zespołowej. Tzw. przestrzeń „niebiblioteczna” jest ważnym elementem składowym współczesnej księżnicy, stanowiącym miejsce integracji społecznej, wypoczynku oraz wymiany kontaktów naukowych. Oddając do użytku w 2006 r. nowy budynek, zapewniono w holach miejsca na sofy i fotele, z których czytelnicy chętnie korzystali w przerwach od nauki. W tym czasie następowało wygaszanie przestrzeni społecznej w starej części, do której coraz rzadziej zaglądali użytkownicy.

²⁵ L. Mikołajuk, *Przestrzeń informacyjna Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: aspekt praktyczny*, w: *Przestrzeń informacyjna książki*, pod red. J. Koniecznej, Łódź 2009, s. 259.

Fot. 4. Stanowiska dla czytelników w strefie Wolnego Dostępu BUŁ (aut. zdj. L. Mikołajuk)

Fot. 5. Czytelnia Historyczna BUŁ (aut. zdj. L. Mikołajuk)

Nowy gmach stał się miejscem organizowania wielu wystaw urządzanych w holu i w galeriach na trzech kondygnacjach. Każdego roku odbywa się kilkanaście takich imprez przygotowanych przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej BUŁ oraz przez instytucje zewnętrzne takie jak: Filharmonia Łódzka im. Artura Rubinsteina, Muzeum Książki Artystycznej, Łódzki Oddział Związku Literatów Polskich czy Łódzkie

Fot. 6. Strefa wypoczynku BUŁ (aut. zdj. L. Mikołajuk)

Towarzystwo Naukowe. Wśród ogromnej liczby przedsięwzięć warto wspomnieć przygotowaną z wielkim rozmachem ekspozycję *Tu Polskie Radio 1925–2010*, zorganizowaną z okazji 85-lecia Polskiego Radia, oraz rocznicową wystawę *Architektura zabytkowa Uniwersytetu Łódzkiego* na 65-lecie istnienia UŁ, połączoną ze spotkaniem z autorami publikacji *Zabytkowe przestrzenie Uniwersytetu Łódzkiego* – Karoliną Kołodziej i Maciejem Kronenbergiem. Ogromnym zainteresowaniem cieszy się organizowana każdego roku wystawa *Prace pracowników UŁ nagrodzone przez Rektora Uniwersytetu Łódzkiego*, która od kilku lat oprócz tradycyjnej ma również wersję wirtualną. Wielu odbiorców miała ekspozycja fotografii zatytułowana *To już ... 10 lat! Nowy gmach BUŁ-y 2006–2016*, której towarzyszyło spotkanie z obecnymi i byłymi pracownikami ksiąźnicy, zaś wystawa *Jan Hus. 600 lat* zorganizowana we współpracy z Centrum Czeskim w Warszawie stanowiła uzupełnienie konferencji naukowej zatytułowanej *Jan Hus i jego epoka*.

Częstym zabiegiem jest łączenie organizacji wystaw ze spotkaniami i konferencjami naukowymi. Nowy gmach dysponuje dwiema salami konferencyjnymi, które przystosowane są do przygotowania wydarzeń o zróżnicowanym charakterze. Wyposażone w sprzęt multimedialny, łatwe do przestawienia krzesła i stoły zapewniają dobre warunki do działań o charakterze naukowym, szkoleniowym, i kulturalnym. Stały się więc miejscem spotkań z poetami w ramach organizowanego od 2015 r. wydarzenia *BUŁ-ka z poezją* oraz cyklu zajęć dla najmłodszych czytelników *Czytam sobie*. Każdego roku sale konferencyjne BUŁ goszczą przedstawicieli łódzkiego środowiska akademickiego na Seminarium Open Access, promującym wśród naukowców nowy model komunikacji naukowej, zaś co dwa lata są miejscem spotkań bibliotekarzy w ramach międzynarodowej konferencji naukowej.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego stanowi przykład połączenia dwóch budynków w sposób umożliwiający sprawne funkcjonowanie instytucji. Przez dziesięć lat większość zadań bibliotecznych oraz działań edukacyjnych, popularyzatorskich i kulturalnych była realizowana w nowej części. Tam czytelnicy chętniej korzystali też z przestrzeni społecznej w holu, salach pracy grupowej czy kawiarni. Wykorzystanie powierzchni do celów niebibliotecznych stanowi istotny czynnik integracji społecznej, a miejsca te przeznaczone są do spotkań towarzyskich, odpoczynku czy wymiany notatek. Od chwili, gdy w starym budynku przygotowano strefę relaksu, czytelnicy zaczęli chętnie spędzać w niej czas. Przychodzą tu nie tylko w drodze do Czytelni Głównej czy Oddziału Zbiorów Specjalnych, ale również by odpocząć od nauki, spotkać się ze znajomymi lub skorzystać z bezprzewodowego internetu. W 2017 r. rozpoczęły się kolejne prace modernizacyjne, w efekcie których unowocześniona zostanie Czytelnia Główna, powstanie nowa sala konferencyjna i pracownia komputerowa. Te działania mają doprowadzić do zachowania równowagi w wykorzystaniu przez użytkowników obu budynków, lecz trudno dziś przewidzieć końcowy efekt podjętych kroków.

Bibliografia

- Andrzejewski J., *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.
- Baranowski B., Baranowski K., *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985.
- Birkenmajer A., *Encyklopedia Wiedzy o Książce*, Wrocław 1971.
- Dylik Z., *Pierwszy etap realizacji budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny” R. 24, 1956, z. 2, 136–147.
- Dylik Z., *Założenia budowy nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny” R.22, 1954, z. 3, s. 233–242.
- Konieczna D., *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, w: *Nowoczesna biblioteka*, pod red. M. Drzewieckiego, Warszawa 2009, s. 217–228.
- Mikołajuk L., *Przestrzeń informacyjna Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: Aspekt praktyczny*, w: *Przestrzeń informacyjna książki*, pod red. J. Koniecznej, Łódź 2009, s. 557–566.
- Mikołajuk L., Kowalska M., *Modernizacja budynków bibliotecznych*, „Bibliotheca Nostra” 2014, nr 1 (35), s. 99–113.
- Orlik E., *Projekt gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Przegląd Biblioteczny” R. 22, 1954, z. 3, s. 243–257.
- Raczyński M., *Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–1980*, w: *Od przeszłości do teraźniejszości. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego 1945–2015*, pod red. M. Wrocławskiej, I. Kujawskiej, I. Łabiszewskiej, Łódź 2015, s. 20–30.
- Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok akademicki 1945/46 i 1946/47*, Łódź, 1948.
- Szczygieł H., *Rola bibliotekarza w przygotowaniu i realizacji inwestycji bibliotecznej*, „Scripta Comeniana Lesnensia. Miscellanea” 2007, s. 143–173.

Więckowska H., *Biblioteka Główna UŁ*, w: *Uniwersytet Łódzki 1945 -1970*, pod red. A. Kłoskowskiej, Łódź 1970.

Więckowska H., *Biblioteka Uniwersytecka*, w: *Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950)*, pod red. B. Baranowskiego, K. Dudy-Dziewierz, Łódź 1952.

XL-XLI Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za lata 1985–1986, Łódź 1989.

XV Sprawozdanie Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi za rok 1960, Łódź 1961.

Two buildings of the Library of the University of Lodz: contrast or harmony?

Abstract: The Library of University of Lodz operates in two interconnected buildings. A new part has been opened in 2006 and is an extension of the library building built in 1960. After eleven years one can summarize how visions of architects from the beginning of the 21st century proved themselves in their daily work with the reader and the book. The author describes how the space inside both buildings is used and how it affects the organization of collections and the offered services.

Keywords: library building, University of Lodz, academic libraries, library building extension & retrofitting, library design & construction